

individual and the role of emotions in a professional and educational activities, the accumulation of emotional experience of students, subject to the aggregate of pedagogical conditions.

Key words: emotional culture, forming of emotional culture, pedagogical conditions, education.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2013 р.

Прийнято до друку 31.05.2013 р.

Рецензент: к. п. н., доцент Воєводіна Л. П.

УДК 929:78

Ю. В. Тельнова

**КАМЕРНО-ВОКАЛЬНА СПАДЩИНА
С. В. РАХМАНІНОВА В СУЧАСНІЙ ВИКОНАВСЬКІЙ ПРАКТИЦІ**

Відомий музикознавець Ю. В. Келдиш у свій час зробив зауваження щодо існування типу митців, які не „зламують” старі, традиційні форми, успадковані від минулого, й водночас не проголошують нових, оригінальних принципів оформлення художнього матеріалу, хоча їх творчість виявляється настільки новою, неповторно своєрідною, яка вирізняє від будь-кого з сучасників [1, с.43]. До цього типу митців фахівці відносять і С. В. Рахманінова, який з юності почав опановувати багаті традиції російської класичної музики як учень С. Танєєва та А. Арєнського, послідовник М. Глінки, П. Чайковського, О. Бородіна, М. Мусоргського, М. Римського-Корсакова.

Актуальність даної теми дослідження обумовлено постійним інтересом професійних виконавців та шанувальників творчості всесвітньовідомого представника російської композиторської школи С.В.Рахманінова.

Метою даної статті є обґрунтування значущості творчої спадщини видатного російського композитора С. Рахманінова. Як доводять історичні факти, творчість С. Рахманінова серед його сучасників сприймалася доволі неоднозначно: кожний новий витвір митця мав як гарячих прихильників, так і рішучих супротивників. Таку гостроту спорів з питань творчості С. Рахманінова музикознавці пояснюють її актуальністю для часу на зламі ХІХ-ХХ століть. Композитор дуже боляче переживав тогочасні соціокультурні події, тому демократично орієнтованою російською інтелігенцією початку ХХ століття сприймався не лише видатним майстром, але й чуйним виразником її потаємних думок, прагнень і почуттів, завдяки чому його мистецтво набуло у суспільстві широкого резонансу. Про велику зацікавленість музикою Рахманінова свідчать наступні висловлювання

сучасних йому музичних критиків: „Музыка... Рахманинова исходит как бы из недр русской земли. Его мелодика безбрежна, его творческая фантазия, облегшись в полифоническую форму, рвется с страшной силой из берегов, так беспредельно широка, как размашиста и безшабашна бывает в периоды подъема сама русская натура” [2, с.22]; „но, может быть, именно потому он так дорог нам и близок, что в нем находят себе отзвук и наша собственная жажда раздолья, и наша страстная тоска о „лучшем” ... ” [3, с.63].

Сама епоха кінця XIX – початку XX ст. сповнена грозивих передчуттів корінних змін суспільного життя, в значній мірі визначила емоційний настрій творчості С. В. Рахманінова, яка вирізняється надзвичайною своєрідністю. Композитор як вельми тонкий „інструмент” чуйно вловлює і з великою силою втілює в музичних інтонаціях настрої, що витають у суспільному просторі – великі сподівання, тривоги й устремління в майбутнє, героїчні підйоми і трагедійні падіння. Разом із О. Скребіним С. Рахманінов визнаний „власителем дум” музичної інтелігенції свого часу, однак якщо твори О. Скребіна з високою художньою досконалістю і вишуканістю відтворюють в музиці передчуття назриваючих культурно-історичних подій і соціальних потрясінь, а в пізніх творах навіть переходять на позиції символізму, музична образність творів С. Рахманінова викликає асоціації, наближені до реалій буття, що виявляється у простій музичній мові, жанровій конкретності тощо.

У своїх щоденниках і листах С. Рахманінов не розкриває глибину своїх естетичних ідеалів, за винятком інтерв'ю „Связь музыки с народным творчеством” (1919) одному з американських журналів, де зауважує, що російські композитори глибоко всмоктали дух руської народної пісні, й водночас висловлює критичне ставлення до музикантів, які піддалися впливу модерністського напрямку, що можна сприймати як його світоглядну і мистецьку позицію.

Особливість творчості С. Рахманінова виявляється в тому, що вона розвивається у колі руського реалістичного мистецтва кінця XIX – початку XX ст. – руської літератури, живопису, театру. С. Рахманінову духовно близький А. П. Чехов, який побачив у молодого музиканта ознаки глибокої художньої натури. Ця духовна близькість визначається у проникливому ліризмі, теплоті і гуманності, пошуках прекрасного в людині й оточуючій дійсності, що набуло свого відтворення в романсі „Ми відпочинемо” (на слова заключного монологу Соні з чеховської п'єси „Дядя Ваня”). В музиці С. Рахманінова відчутна близькість з І. Буніним, яка виявляється у тонкому відчутті природи, її майстерному відображенні. Поетичне сприйняття природи зближує С. Рахманінова з творчістю І. І. Левітана, І. С. Остроухова і декого з інших тогочасних художників. На творчість С. Рахманінова безпосередньо вплинули П. Чайковський і С. Танєєв, зокрема „танєєвські” принципи інтонаційно-

тематичної цілісності циклу, що відбилося на циклічній побудові симфонічних творів С. Рахманінова [4, 157-175].

До аналізу творчості С. В. Рахманінова зверталися Б. В. Асаф'єв, В. Берков, Т. Бершадська, І. О. Земцовський, А. Кандинський, Мазель, В. Протопопов, В. А. Цуккерман, які довели, що С. Рахманінов навіть у своїх ранніх творах, багато в чому ще несамотійних з точки зору музичного мовлення і стилю, демонструє свою особисту інтонацію. У 60-80-ті рр. ХХ ст. дослідженню спадщини С. В. Рахманінова присвячено праці Ю. В. Келдиша, А. А. Соловцева, О. І. Соколової, Б. М. Ярустовського, в яких розглядаються різні аспекти творчості композитора. Видано ряд праць, розрахованих на широкого читача (Н. Д. Бажанов, В. Н. Брянцева, Ю. В. Понізовкин, С. В. Третьякова). Під керівництвом укладача З. А. Апетяна надруковано спогади про С. Рахманінова і літературну спадщину, присвячену композитору.

Оригінальність творчого підходу С. Рахманінова дослідники (Б. В. Асаф'єв, В. Берков, Т. Бершадская, І. О. Земцовський, А. Кандинський, Л. А. Мазель, В. Протопопов, В. А. Цуккерман) вбачають не стільки у новині окремих елементів його музичної мови, скільки в манері їхнього використання, що, природно, ускладнює можливість визначення неповторної своєрідності рахманіновської музики, хоча при слуханні його творів це виявляється само по собі.

Поширення романсів С. В. Рахманінова у виконавській практиці його сучасників почалося з одного з виданих співаків ХХ ст. О. Пирогова. Рахманіновські вокальні твори займали значне місце в його творчому житті, у подальшому видатного радянського співака, визнаного майстра камерного співу, соліста Великого театру, який володів сильним, красивим голосом, драматичним даром, був визнаний оперним і камерним співаком, якому найбільш близька була вокальна лірика С. Рахманінова та М. Римського-Корсакова.

Життєтворчість С. Рахманінова пересікалась із виконавською творчістю Ф. І. Шаляпіна. Розвитку таланту Ф. Шаляпіна багато в чому сприяло його оточення в мамонтовській опері, де працювали художники В. Д. Полєнов, В. М. і А. М. Врубель, К. А. Коровін та ін., й починав свою диригентську діяльність і С. Рахманінов, з яким співак підготував ряд партій, у тому числі Бориса Годунова і головну партію „Мефістофеля” Бойто.

До вокальної спадщини С. В. Рахманінова зверталися найвідоміші співаки – його сучасники Ф. Шаляпін, Л. Собінов, А. Нежданова, Н. Обухова, С. Лемешев, їх послідовники – І. Архіпова, В. Атлантов, О. Ведерников, Ю. Гуляєв, Є. Нестеренко, О. Образцова й інші визнані майстри академічного співу у всьому світі, що доводить життєву значущість його вокальної музики для сучасного суспільства. В ХХІ ст. вокальна спадщина С. Рахманінова все більше набуває свого значення у виконавській практиці. Сучасні російські співаки А. Нетрепко і Д. Хворостовський, які набули світового визнання, значну увагу в своїй

виконавській практиці приділяють камерно-вокальній творчості С. Рахманінова.

Чимало майстрів академічного співу, котрі очолюють ряди викладачів зарубіжних і вітчизняних мистецьких навчальних закладів, включають у свій репертуар твори С. Рахманінова. Так, зокрема, в Інституті культури і мистецтв ДЗ „Луганський національний університет ім. Т. Г. Шевченка” фахову підготовку майбутніх академічних співаків здійснюють народні артисти України Д. А. Якубович та В. І. Самарцев, виконавська і педагогічна практика яких протягом тривалих творчих років перетинається з музичної спадщиною С. В. Рахманінова, зокрема, його камерно-вокальною лірикою. До камерного вокального репертуару Д. Якубович включає такі романси С. В. Рахманінова, як „Тут добре”, „Вони відповідали”, „Як мені боляче”, „Не співай, красуня при мені”, „Ніччю в саду у мене”, „Сон”, „Бузок”. В репертуарі майстра академічного співу В. І. Самарцева, народного артиста України, лауреата Всесоюзного конкурсу вокалістів, доцента Інституту культури і мистецтв ЛДПУ ім. Т. Шевченка важливе місце посідають романси П. Чайковського і його послідовника С. В. Рахманінова. Вокально-камерна лірика С. В. Рахманінова займає особливе місце у виконавській практиці співака, репертуар якого, зокрема, складають романси „Я не пророк”, „Уривок із Мюссе”, „У врат обителі святої”, „Доля”, „Сон”.

Отже, як показує аналіз, багатьох виконавців зацікавлює творчість Рахманінова, яка складалася в час грозових соціально-економічних перетворень кінця XIX – початку XX ст. й набула емоційного настрою, пронизаного яскравою експресією, внутрішньою занепокоєністю і дійовою спрямованістю. Музика С. В. Рахманінова привертає увагу представників вже кількох поколінь музикантів-виконавців (піаністів, вокалістів, диригентів хорових і симфонічних колективів), для яких його творча спадщина стає важливою площиною для набуття професіоналізму під час навчання в консерваторіях та інших навчальних музичних закладах і його подальшого вдосконалення у наступній виконавській творчості. Причому її емоційна невгомність і насиченість вже століття приваблює не лише майстрів-виконавців і музичних критиків, але й широку аудиторію слухачів різних поколінь.

Втім, дослідження вокальної спадщини С. В. Рахманінова у виконавській практиці співаків академічного співу ще не набуло спеціального ґрунтового висвітлення, хоча до камерно-вокальних творів митця протягом XX ст. і сьогодні продовжують звертатися як відомі майстри-вокалісти, так і молоді виконавці. Це дає підстави вважати, що проблема використання вокальних творів С. В. Рахманінова у виконавській практиці співаків з фахової підготовки „академічний спів” не втрачає своєї актуальності і суспільної злободенності в нинішніх умовах суспільного розвитку.

У подальшому ми плануємо розкрити особливі риси вокально-камерної творчості С. В. Рахманінова та дослідити основні аспекти

виконавства творчої спадщини видатного російського композитора та одного з найвпливовіших представників російської композиторської школи.

Список використаної літератури

1. Келдыш Ю. Рахманинов С. В. / Ю. Келдыш . – М. : Музыка, 1977. – 205 с. **2. Жиляев Н. С.** Музыкальная неделя / Н. С. Жиляев. – „Русь”, 1909. № 150. – С. 27-31. **3. Келдыш Ю.** Рахманинов С. В. / Ю. Келдыш // Музыка XX века : Очерки. – М. : Музыка, 1977.– Ч. 1., кн. 2. – С. 45-72. **3. Сокальский В. И.** Музыкальные заметки / В. И. Сокальский // „Южный край” (Харьков), 1911, 24 ноября. **4. Бобыкина И.** Некоторые вопросы объединения цикла в симфонических произведениях Рахманинова / И. Бобыкина // Вопросы теории музыки. – Вып. 3. – М., 1975 – С. 157-175.

Тельнова Ю. В. Камерно-вокальна спадщина С. В. Рахманінова в сучасній виконавській практиці

Дана стаття присвячена аналізу творчості видатного російського композитора, представника вокальної музики історичного періоду кінця XIX - початку XX століття. Метою дослідження стала побудова цілісної панорами камерно-вокальної творчості Рахманінова в її художньо-змістовному аспекті, який реалізується на основі певної композиторської „технології” і знаходить свій варіативний вираз у всіляких виконавських трактуваннях.

Автор підкреслює значущість камерно-вокальної спадщини С. В. Рахманінова у вихованні декількох поколінь виконавців (піаністів, вокалістів, диригентів хорових і симфонічних колективів), спираючись на педагогічний досвід народних артистів України Д. Якубович і В. Самарцева.

Ключові слова: камерно-вокальна музика, виконавство, творчість.

Тельнова Ю. В. Камерно-вокальное наследие С. В. Рахманинова в современной исполнительской практике

Данная статья посвящена анализу творчества выдающегося русского композитора, представителя вокальной музыки исторического периода конца XIX - начала XX века. Целью исследования стало построение целостной панорамы камерно-вокального творчества Рахманинова в её художественно-содержательном аспекте, который реализуется на основе определённой композиторской „технологии” и находит своё вариативное выражение во всевозможных исполнительских трактовках.

Автор подчеркивает значимость камерно-вокального наследия С. В. Рахманинова в воспитании нескольких поколений исполнителей (пианистов, вокалистов, дирижеров хоровых и симфонических

колективів), опираючись на педагогічний досвід народних артистів України Д. Якубович і В. Самарцева.

Ключевые слова: камерно-вокальна музика, виконання, творчість.

Telnova Yu. V. Rachmaninoff Chamber Vocal Heritage in Contemporary Performance Practice

This article analyzes the work of an outstanding Russian composer, vocal music representative historical period late XIX - early XX century. The aim of the study was to build a complete panorama of chamber and vocal works by Rachmaninov in its artistic and methodological aspects, which is implemented on the basis of a certain composer of «technology» and finds its expression in various variadic Performing treatments.

The author emphasizes the importance of chamber vocal heritage Rachmaninov in educating generations of performers (pianists, singers, conductors, choirs and symphony orchestras), based on the teaching experience of national artists and Ukraine D.Yakubovich V.Samartseva.

Key words: chamber-vocal music, performing, and creativity.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2013 р.

Прийнято до друку 31.05.2013 р.

Рецензент: к. п. н., доцент Сбітнева Л. М.

УДК 37.015.31:7

В. В. Томашевський

**ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ
ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ**

Сучасна програма розвитку української освіти передбачає розв'язання питань гуманізації суспільства та гуманітаризації навчального процесу, підвищення рівня духовної культури особистості, розширення її світоглядних орієнтирів, формування світосприйняття свого існування в нерозривній єдності суспільних та природних факторів, тобто усвідомлення себе не тільки як частини соціуму, але й як істоти природної, що несе відповідальність за майбутнє життя на планеті. В світлі вирішення цих завдань естетична культура є одним із головних чинників, що суттєво впливають на формування особистості, на її подальшу предметно-практичну діяльність за законами краси, свідому орієнтацію в інформаційному просторі та житті, покликана стати міцною стрижневою основою для духовного та професійного самовдосконалення.